

FORMY POSIADANIA I UŻYTKOWANIA MASZYN W ROLNICTWIE KRAJÓW ZACHODNIO-EUROPEJSKICH¹

W praktyce rolniczej krajów zachodniej Europy istnieją zasadniczo dwie formy własności maszyn i narzędzi, a mianowicie:

1) własność bezpośrednia gospodarstw rolnych; bezpośrednią własność prywatną stanowią również maszyny i narzędzia rolnicze będące własnością indywidualnego przedsiębiorcy, który wykorzystuje je w celach zarobkowych, pracując osobiście nimi w okolicznych gospodarstwach rolnych, czy też wypożyczając je okresowo za odpowiednią opłatą;

2) własność pośrednia gospodarstw rolnych, które połączyły się w celu wspólnego posiadania i użytkowania niektórych środków produkcji, wnosząc do nowych form organizacyjnych (spółki, zrzeszenia, związki i spółdzielnie maszynowe) wkłady bądź to pieniężno-kredytowe bądź też materiałowe (poszczególne maszyny). Połączenia takie mogą być okresowe lub stałe.

Spotykana w niektórych krajach zachodniej Europy samorządowa lub państwowa forma własności maszyn i urządzeń rolniczych ma w zasadzie charakter doraźnych eksperymentów o ograniczonym zakresie.

Stosunek kapitalistycznych ekonomistów i organizatorów rolnictwa do poszczególnych form własności i użytkowania maszyn rolniczych nie jest jednolity. Obok apologetów posiadania maszyn i narzędzi na własność przez poszczególne nawet najmniejsze gospodarstwa rolne, są również gorący zwolennicy istnienia i dalszego rozbudowywania sieci prywatnych przedsiębiorstw maszynowych. Entuzjaści zespołowego posiadania i użytkowania dzielą się na kilka grup, z których jedne popierają tylko sąsiedzkie spółki maszynowe, inne

tylko spółdzielcze przedsiębiorstwa maszynowe, a jeszcze inne wielkie maszynowe związki spółdzielni. Opracowanie K. Westerich'a jest między innymi próbą przedstawienia argumentów przemawiających za i przeciw zespołowemu posiadaniu i użytkowaniu środków produkcji w rolnictwie.

WPLYW FORM POSIADANIA I UŻYTKOWANIA MASZYN NA GOSPODARSTWO

Przeciwnicy łączenia się chłopów w związki i organizacje na zasadach spółdzielczych zarzucają tej formie oderwanie od procesu produkcyjnego w gospodarstwie oraz ograniczoną dyspozycyjność wspólnych maszyn i narzędzi. Dla wykorzystania zespołowych maszyn organizowane są odpowiednie przedsiębiorstwa. Zasadą współpracy pomiędzy gospodarstwami członkowskimi a spółką, zrzeszeniem czy spółdzielnią jest uzgadnianie planów pracy i produkcji między poszczególnymi warsztatami rolnymi. Każdy z członków powinien respektować i odpowiednio uwzględniać interesy i potrzeby innych gospodarstw posiadających identyczne uprawnienia i obowiązki w tym dobrowolnym porozumieniu. W ostatecznym rezultacie prowadzi to do ograniczenia samodzielności gospodarstw i zawężenia swobody w kierowaniu ich działalnością produkcyjną przez bezpośrednich właścicieli.

Jednakże stopień ograniczenia samodzielności lub inaczej mówiąc uzależnienia gospodarstw może być bardzo różny. Im więcej gospodarstw jest objętych porozumieniem o współdziałaniu

¹ Opracowane na podstawie artykułu K. Westerich'a pt. „Die verbundene Maschinenhaltung in der Landwirtschaft verschiedener Länder Westeuropas” Berichte über Landwirtschaft, Band XXXV, 1957, Heft 4.

niu maszynowym, tym trudniejsze staje się zaspokajanie indywidualnych wymagań i potrzeb członkowskich. Dlatego też łatwiej o pełne porozumienie w spółce maszynowej składającej się z 3—4 członków aniżeli w spółdzielni maszynowej obejmującej większą liczbę gospodarstw rolnych.

W spółce maszynowej spotykają się ludzie najczęściej już poprzednio połączeni stosunkami sąsiedzkimi lub rodzinnymi. Członkowie spółdzielni rekrutują się natomiast z całej gromady, a niekiedy nawet z kilku lub kilkunastu wsi. Ich wzajemna znajomość jest na ogół luźna, a bliższe stosunki zostają nawiązane dopiero przez samo założenie spółdzielni. Spółdzielnia maszynowa jest jednak tworem konkretnym, opartym o prawo spółdzielcze, wniesionym do rejestru i znanym publicznie. Zarząd jej prowadzi określoną statutem i przepisami prawnymi działalność w interesie ogólnym wszystkich członków, co niekoniecznie musi pokrywać się z doraźną potrzebą i wolą indywidualnego uczestnika porozumienia. Wszyscy członkowie są mocno związani tą formą, a decyzje o przystąpieniu lub odejściu podejmują na ogół po głębokim zastanowieniu się. Spółki maszynowe z punktu prawnego są luźnym i swobodnym porozumieniem grupki zainteresowanych osób. Wystąpienie uczestnika porozumienia prowadzi często do zupełnej likwidacji spółki, której istnienie jest ściśle uwarunkowane podporządkowaniem interesów indywidualnych wspólnemu celowi. Podporządkowanie to przychodzi tym łatwiej im bliższa jest zażyłość i znajomość poszczególnych nielicznych członków spółki maszynowej. Istotnym czynnikiem, który pokonuje opory i kojarzy w imię wspólnego celu niekiedy krańcowo sprzeczne interesy poszczególnych członków spółdzielni maszynowej, są zdolności i umiejętności organizacyjne kierownictwa (zarządu). One decydują o trwałości spółdzielczego porozumienia i o stopniu świadomej rezygnacji z samodzielności każdego z gospodarstw członkowskich. Dobrze prowadzona spółdzielnia maszynowa nie tylko terminowo i skutecznie zaspokaja potrzeby członków w zakresie pracy maszyn, lecz również zakupując za nadwyżki z opłat nowe maszyny, wprowadza dalszy postęp techniczno-produkcyjny, do gospodarstw członkowskich, działając w interesie wzrostu indywidualnych dochodów. W takiej sytuacji z reguły olbrzymia większość członków świadomie go-

dzi się na pewne ograniczenie autonomii ich warsztatów pracy.

W usługach maszynowych na rzecz gospodarstw rolnych prywatne przedsiębiorstwo maszynowe zajmuje specjalną pozycję. Wzajemne porozumienie przedsiębiorcy i właściciela gospodarstwa dotyczy ilości, jakości i terminów usług maszynowych oraz wielkości opłaty. Obowiązek uzgadniania planów pracy i produkcji istnieje tylko wówczas, gdy prywatny przedsiębiorca jest w okolicy jednym i wyłącznym posiadaczem maszyn, a gospodarstwa rzeczywiście nie mogą się obejść bez jego pomocy.

W tym wypadku uzgodnień dokonuje nie właściciel gospodarstwa, lecz przedsiębiorca maszynowy. W takich sytuacjach można mówić o równym, a nawet wyższym aniżeli w spółdzielniach ograniczeniu samodzielności warsztatów rolnych.

Stopień ograniczenia samodzielności w kierowaniu pracą i produkcją w gospodarstwie rolnym zależy w decydującej mierze od rodzaju robót zleczanych do wykonania przy pomocy środków produkcji poza gospodarstwem.

Ogólnie można stwierdzić, że wszystkie prace specjalne związane z uintensywnieniem produkcji, jak np. zlecone roboty melioracyjne, drenaż, renowacja rowów, likwidacja odłogów, przeorywanie trwałych użytków zielonych itp., wcale lub jedynie w nieznacznym stopniu ograniczają autonomię warsztatu rolnego. Podobnie wygląda sytuacja w zakresie prac nieterminowych, jak np. młocki, wywózka obornika itp. Najprawdopodobniej właśnie z powyższych względów czynności te najczęściej zlecają się do wykonania obcym przedsiębiorstwom.

Przy robotach często powtarzających się lub związanych z określonymi terminami, możliwość korzystania z pomocy zewnętrznej staje się bardziej ograniczona, ponieważ zespołowe lub prywatne przedsiębiorstwo maszynowe nie zawsze jest w stanie dostarczyć maszyny, siły pociągowe i ewentualną obsługę w najbardziej korzystnym dla gospodarstwa terminie.

Niektórzy z obserwatorów twierdzą, że obce usługi maszynowe całkowicie nie opłacają się gospodarstwu w okresach szczytowych spiętrzeń pracy. Twierdzenie takie jest uzasadnione tylko w tych wypadkach, kiedy gospodarstwo dysponuje rezerwami siły roboczej, lub kiedy pomoc maszynowa przychodzi z opóźnieniem i w niedostatecznej ilości. W warunkach coraz bardziej powszechnego kurczenia się stałych i okresowych

rezerw siły roboczej na wsi zachodnio-europejskiej, korzystanie z pomocy maszynowej, w gospodarstwach nie dysponujących wystarczającym własnym parkiem maszyn rolniczych, staje się uzasadnioną koniecznością, niezależnie od tego w jakim stopniu ogranicza to samodzielność warsztatu rolnego.

Z punktu widzenia gospodarstwa rolnego w okresach szczytowych spiętrzeń, najbardziej pożądane są usługi świadczane przez spółki maszynowe, które:

a) powstają w rezultacie uzgodnienia interesów kilku sąsiadów najczęściej zaprzyjaźnionych ze sobą, a przez to są formą najbardziej dostępną i zrozumiałą;

b) z powodu niewielkiej liczby członków w stosunkowo małym stopniu ograniczają autonomię warsztatu rolnego,

realizując pomoc maszynową w sposób bardzo operatywny;

c) w przeciwieństwie do spółdzielni maszynowych umożliwiają łączenie pomocy maszynowej z pomocą sąsiedzka na zasadach rewanżu.

Ograniczanie samodzielności organizacyjno-produkcyjnej gospodarstw zależne jest od rodzaju robót jakie mają być wykonane przez obce maszyny oraz od formy organizacyjnej przedsiębiorstwa maszynowego zobowiązującego się do wykonania tych robót. Stosunkowo dokładne badania i obserwacje umożliwiły zestawienie tabeli obrazującej przydatność różnych form organizacyjnych pomocy maszynowej przy poszczególnych grupach robót oraz w poszczególnych typach gospodarstw rolnych.

Tabela 1

Przydatność różnych form pomocy maszynowej przy poszczególnych grupach robót oraz w poszczególnych typach gospodarstw rolnych

Formy organizacyjne własności maszyn i typy gospodarstw	Grupy czynności				
	wszystkie roboty sprzężajne	roboty w sprzężajach	wiele robót specjalnych	jedna robota specjalna	roboty doraźne
Pomoc sąsiedzka	np ¹	np	np	wp	p
Spółka maszynowa	wp	p	p	p	np
Pryw. przeds. maszynowe	np	np	p	p	wp
Spółdzielnia maszyn.	wp	p	p	p	wp
Gospodarstwa karłowate	p	p	p	p	wp
Gospodarstwa małe	wp	p	p	p	wp
Gospodarstwa średnie	np	wp	p	p	wp
Gospodarstwa wielkie	np	np	p	p	wp

¹ np — nieprzydatne, p — przydatne, wp — warunkowo przydatne.

Powyższa tabela wymaga szczegółowego omówienia.

Przekazanie wszystkich prac sprzężajnych (orki, siewy, pielęgnacje maszynowe, sianokosy, żniwa, wykopki, roboty transportowe i inne) do wykonania obcym siłom pociągowym i obcym maszynom jest bezsprzecznie uzasadnioną koniecznością w gospodarstwach karłowatych. Gospodarstwa małe muszą korzystać z obcej pomocy jedynie wówczas, gdy nie posiadają własnej siły pociągowej. Ewentualność pozbycia się posiadanej przez gospodarstwa średnie i wielkie własnej żywej lub mechanicz-

nej siły pociągowej, z myślą o zleceniu wszelkich robót sprzężajnych zespołowemu lub prywatnemu przedsiębiorstwu maszynowemu, w praktyce absolutnie nie wchodzi w rachubę.

Z istniejących form organizacyjnych posiadania maszyn, jedynie spółki i spółdzielnie maszynowe mogą warunkowo podejmować się wykonania robót sprzężajnych.

Zdaniem obserwatorów niemieckich i francuskich, prywatne przedsiębiorstwa maszynowe, nawet jeżeli dysponują dostatecznym zasobem, sił pociągowych, nadmiernie ograniczają samo-

dzielność gospodarstwa i zbyt mocno uzależniają tok produkcji od woli i chęci obcej jednostki.

W okresach szczytów chodzi o szczególnie terminowe roboty, których zmechanizowanie przy pomocy maszyn z zewnątrz umożliwi gospodarstwu dokonanie oszczędności przede wszystkim w zakresie robocizny własnej i najemnej. Podstawowym warunkiem takiego rozwiązania trudności jest punktualność w dostarczaniu odpowiednich maszyn i narzędzi.

Badania terminowe udowodniły, że w tym wypadku szczególnie zawodne są usługi prywatnych przedsiębiorstw maszynowych oraz pomocy sąsiedzkiej. Zespołowe formy posiadania maszyn (spółki i spółdzielnie) po uprzednim starannym opracowaniu planów akcji maszynowej w zasadzie wykonują wszystkie najbardziej nawet terminowe czynności okresów szczytowego nasilenia robót w sposób zadowalający.

Do zleconego wykonywania jednej lub wielu prac specjalnych we wszystkich typach gospodarstw nadają się, z wyjątkiem pomocy sąsiedzkiej, wszystkie organizacyjne formy posiadania maszyn.

Figurująca w tabeli ostatnia grupa robót doraźnych, czyli z zasady krótkotrwałych prac polowych względnie podwórzowo-transportowych, może być wykonywana w zasadzie przez wszystkie formy organizacyjne, we wszystkich typach gospodarstw rolnych. W praktyce większe spółdzielnie i prywatne przedsiębiorstwa maszynowe niechętnie przyjmują zamówienia na drobne, cząstkowe roboty, głównie z racji ich nieopłacalności (nadmierne przejazdy, zbyt duże przestoje, niski stopień wykorzystania, przy równoczesnym stosunkowo szybkim zużywaniu się poszczególnych maszyn).

PRZEGLĄD RÓŻNYCH FORM POSIADANIA I UŻYTKOWANIA MASZYN

W praktyce rolniczej krajów zachodniej Europy istnieją następujące formy organizacyjne posiadania i użytkowania maszyn i narzędzi rolniczych:

1) **Pomoc sąsiedzka** — Maszyny stanowią własność osobistą poszczególnych chłopów i na życzenie są wypożyczane sąsiadom bezpłatnie, za zwrotem kosztów, jako równowartość usług innych maszyn stanowiących własność

pożyczającego, za odrobek, lub wreszcie za umowną stawkę pieniężną.

2) **Związki (zrzeszenia) maszynowe** — Są to gospodarze stowarzyszenia zakładane głównie dla zespołowego użytkowania maszyn rolniczych.

3) **Spółki maszynowe** — Najbardziej rozpowszechnione są dwie odmiany tej formy a mianowicie:

a) maszyny zostały albo zakupione za wkłady pieniężne kilku członków albo też pochodzą z gospodarstw, których właściciele założyli spółkę. Od momentu zakupu lub przekazania stanowią one wspólną własność grupy członków spółki maszynowej;

b) maszyny pozostają indywidualną własnością członków z tym, że odpowiednie porozumienie określa zasady ich zespołowego użytkowania i remontowania.

4) **Maszyny spółdzielcze w spółdzielniach rolniczych lub rolniczo-handlowych** — Przy rolniczej lub rolniczo-handlowej spółdzielni zostaje utworzony mniej lub więcej samodzielny dział maszynowy, który zakupuje, za wkłady członkowskie, fundusze spółdzielni lub kredyty, odpowiednie zestawy maszyn. Korzystanie z pracy tych maszyn przez członków jest uregulowane odpowiednim regulaminem.

5) **Spółdzielnie maszynowe** — Są to pełnoprawne przedsiębiorstwa spółdzielcze obejmujące większą liczbę członków, utworzone wyłącznie w celu zespołowego posiadania i użytkowania maszyn i narzędzi.

6) **Prywatne przedsiębiorstwa maszynowe** — W tej formie posiadania maszyny są własnością indywidualnej rzeczywistej lub prawnej osoby (głównie nierolników). W odróżnieniu od poprzednio wymienionych form, zasadniczym celem przedsiębiorcy prywatnego jest rentowne zarabkowanie usługami maszynowymi świadczonymi każdemu kto ich potrzebuje. Zbliżonymi do tej formy są również te gospodarstwa rolne, które w sposób systematyczny praktykują odpłatne wypożyczanie maszyn i narzędzi rolniczych bliższym i dalszym sąsiadom, ewentualnie w określonych porach roku wykonują za opłatą w określonych gospodarstwach własnym sprzętem określone roboty (np. młócka, sadzenie ziemniaków, transport materiałów itp.). Takie zarobkowe usługi gospodarstw można określić jako stałe usługi uboczne niekiedy przybierające charakter nawet przedsiębiorstwa ubocznego w prywatnym warsztacie rolnym.

7) Przedsiębiorstwa lub osobowości publiczno-prawne — Ta forma obejmuje na ogół nieliczne przedsiębiorstwa maszynowe organizowane i kierowane przez państwo oraz różne państwowo-spółdzielcze i samorządowe stacje, punkty i ośrodki maszynowe nastawione na odpłatną pomoc maszynową dla gospodarstw przede wszystkim małych znajdujących się w specjalnie trudnych warunkach (np. gospodarstwa górskie w Austrii, Norwegii, gospodarstwa na ziemiach wydartych morzu w Holandii, fermy na nowozaoranych pastwiskach w Anglii itp.).

Pomoc sąsiedzka jest niewątpliwie najstarszą ze znanych form zespołowego działania na wsi. W niektórych okolicach stała się ona zwyczajem obowiązującym całą społeczność wiejską. Na przykład w alpejskich dolinach Austrii jeszcze dziś chłopci ubezpieczają swoje budynki przed pożarem jedynie w wysokości kosztów materiałów ponieważ robocizną przy budowie dają tradycyjnym zwyczajem bezpłatnie wszyscy mieszkańcy wsi. W ubiegłych stuleciach pomoc sąsiedzka dotyczyła głównie pracy ręcznej i produktów żywnościowych świadczonych w wypadkach klęsk żywiołowych (ogień, powódź, grad, susza, działania wojenne itp.), w okresach spiętrzeń robót (żniwa, wykopki), oraz w wypadkach choroby głowy lub członków rodziny. Ostatnio zwyczaj ten wypierany jest coraz bardziej przez państwowe lub spółdzielcze formy ubezpieczeń i pomocy. Treścią współczesnej pomocy sąsiedzkiej jest przede wszystkim pomoc produkcyjna w postaci maszyn i narzędzi rolniczych wypożyczanych bezpłatnie lub w zamian za usługi świadczone innymi środkami produkcji, czy też pracą ręczną. Wypożyczanie maszyn i narzędzi sąsiadom za opłatą można zaliczyć do pomocy sąsiedzkiej wówczas, gdy nie ma ono charakteru zorganizowanego przedsięwzięcia i nie stanowi źródła ubocznego, niemniej stałego dochodu.

W żadnym z krajów zachodniej Europy nie ujmuje się pomocy sąsiedzkiej w zestawienia statystyczne. Dlatego też o popularności i zakresie tej formy współdziałania można mówić jedynie na podstawie dokonanych wywiadów i niepełnych obserwacji. W Holandii maszynową pomoc sąsiedzką można spotkać we wszystkich wsiach z tym, że z reguły świadczą ją gospodarstwa większe mniejszym w zamian za odrobki w okresach szczytów. W Anglii akcja pomocy sąsiedzkiej jest popierana i rozwijana przez spółdzielnie maszynowe jako uzupełnienie spółdzielczego posiadania ma-

szyn i narzędzi rolniczych. Podobnie we Francji spółdzielcze związki departamentalne ostatnio przejawiają duże zainteresowanie tą najprostszą formą wzajemnej pomocy.

W krajach skandynawskich pomoc sąsiedzka jest praktykowana po II wojnie światowej raczej w formie ubocznego przedsięwzięcia zarobkowego gospodarstw chłopskich dysponujących kompletami nowoczesnych maszyn i narzędzi rolniczych.

W przeciwieństwie do pomocy sąsiedzkiej związki maszynowe są mniej popularne na zachodzie Europy, a ostatnio szczególnie w Holandii ilość ich uległa poważnemu zmniejszeniu na rzecz uprzywilejowanych spółdzielni maszynowych. Forma ta różni się od spółek maszynowych jedynie zakresem posiadania i usług. Nazwą „związek maszynowy” określa się najczęściej trwałe porozumienie kilku lub kilkunastu chłopów gospodarujących w bezpośrednim sąsiedztwie. Porozumienie to dotyczy wspólnego zakupu i użytkowania, np. kompletu omłotowego (młocarnia, motor i prasa do słomy), kompletu maszyn i narzędzi z zakresu ochrony roślin itp.

We Francji i Holandii szczytowy okres rozwoju maszynowych związków omłotowych miał miejsce przed rokiem 1939. Po II wojnie światowej poważna część tych związków rozszerzyła asortymenty zespołowych maszyn i zmieniła się albo w spółki maszynowe albo też w spółdzielnie. Decydującym motywem przejścia związków do tej ostatniej formy były specjalne przywileje kredytowo-podatkowe przyznane po wojnie spółdzielniom maszynowym.

Pośród istniejących jeszcze na zachodzie związków maszynowych specjalną pozycję zajmują francuskie związki ochrony roślin. Zostały one utworzone w oparciu o odpowiednią ustawę rządową z 1945 r. Statut ramowy opracowało Min. Rolnictwa, które jednocześnie dostarcza środków w postaci dotacji i kredytów na zakup odpowiednich aparatów i narzędzi, inicjuje masowe akcje zwalczania chorób i szkodników roślin oraz przeprowadza kontrolę działalności przede wszystkim związków departamentalnych w jakie łączą się wiejskie związki ochrony roślin. Przynależność do związku jest dobrowolna. Każdy członek obowiązany jest zwalczać szkodniki i choroby według ustalonego planu i przy użyciu zespołowo posiadanych aparatów i środków. W ostatnich latach działalność tych związków poważnie osłabła głów-

nie z powodu niedostatecznych subwen-
cji finansowych.

Szczegółowe dane statystyczne o spół-
kach maszynowych posiada jedynie Ho-

landia. Udział poszczególnych form or-
ganizacyjnych w posiadaniu maszyn
kształtuje się w rolnictwie holender-
skim następująco:

Tabela 2

Własność	Ilość maszyn	Udział w całości w %
poszczególnych gospodarstw	471 046	88
spółek maszynowych	40 361	8
prywatnych przedsiębiorstw maszynowych	14 766	3
spółdzielni maszynowych	5 530	1
razem	531 703	100%

Jak wynika z powyższego zestawie-
nia ilość maszyn w spółkach maszyno-
wych jest dwukrotnie wyższa od łącznej
ilości maszyn w przedsiębiorstwach pry-
watnych i spółdzielniach maszynowych.
Z rachunku gospodarstw korzystających
z usług maszynowych wynika natomiast,
że spółki maszynowe tylko nieznacznie
przewyższają spółdzielnie, pozostając
daleko w tyle za przedsiębiorstwami.
W ostatnim okresie ilość spółek i zakres
ich usług, prawie że nie wzrosły. Przy-
czyn takiego stanu należy szukać przede
wszystkim w konsekwentnym uprzy-
wilejowaniu spółdzielni maszynowych.

We Francji do roku 1952 istniała
ograniczona ilość spółek maszynowych.
Bardziej dynamiczny rozwój tej formy
ma miejsce dopiero w ostatnich latach
i to głównie w rejonach z przewagą ma-
łych gospodarstw. W Austrii forma spół-
ek maszynowych małych (2—6 człon-
ków) i większych transportowych (około
10 członków) posiada tradycje przedwo-
jenne i jest rozpowszechniona we
wszystkich rejonach kraju. Luźne ob-
serwacje z krajów skandynawskich
i Anglii mówią, że spółki maszynowe są
tam również licznie reprezentowane. Ce-
chą charakterystyczną spółek maszyno-
wych w krajach północnych jest to,
że członkami ich są w decydującej mie-
rze średnie i większe gospodarstwa.
Ilość członków spółki wynosi średnio
3—4 gospodarzy.

Spółka maszynowa szczególnie odpo-
wiada ograniczonej liczbie rolników-
członków z tym, że umowa na piśmie
jest zasadniczo zbędna. Z Holandii do-
noszą, że podstawą tamtejszych spółek
są ustne porozumienia, w rezultacie któ-
rych albo każdy z członków kupuje
określoną maszynę, która pozostając je-
go własnością jest do dyspozycji pozost-

stałych uczestników porozumienia, albo
też maszyny nabywa się za składkowe
pieniądze i traktuje jako własność
wspólną.

We Francji usiłuje się wzmocnić
trwałość tej formy organizacyjnej po-
przez zalecenie zawierania tak zwanych
„niepodzielnych porozumień” na piśmie.
W tych wypadkach precyzuje się wyso-
kość wkładów rzeczowych lub pienięż-
nych, czasokres trwania porozumienia,
sposób podziału własności wspólnej
w momencie rozwiązywania spółki, za-
sady pojedynczych wystąpień i zwią-
zanych z tym rozliczeń, prawa i ob-
owiązki oraz szczegóły dotyczące napraw
i remontów wspólnych maszyn. Przy
tej formie własności kredyt mogą otrzy-
mać wyłącznie poszczególni członkowie
jako właściciele określonych gospo-
darstw rolnych. Nadanie spółkom maszy-
nowym osobowości prawnej napotyka
w większości krajów trudności na-
tury proceduralno-ustawowej. Jedynie
we Francji możliwe jest zarejestrowa-
nie spółki maszynowej bez równoczesne-
go zobowiązania jej do przyjęcia sta-
tutu spółdzielni. Zdaniem zachodnich
organizatorów jest to istotne ułatwienie
sprzyjające rozwojowi tej formy orga-
nizacyjnej posiadania i użytkowania
maszyn i narzędzi rolniczych.

Spółdzielczą formę posiadania i użyt-
kowania maszyn spotykamy w zasadzie
w rolnictwie wszystkich państw zachod-
nio-europejskich z tym, że najbardziej
istotne znaczenie posiada ona we Fran-
cji. Rozbudowa spółdzielni maszyno-
wych w rolnictwie francuskim została
spowodowana w decydującej mierze
trudną sytuacją finansową gospodarstw
i wynikającą z tego koniecznością się-
gnięcia po kredyty z rolniczych kas
pożyczkowych, dostępne jedynie orga-

nizacjom spółdzielczym jak również niewysokim stopniem zmechanizowania procesów produkcyjnych, co sprzyjało tworzeniu się liczniejszych, opartych o zasady spółdzielcze, zrzeszeń maszynowych. W ostatnich latach wzrost mechanizacji zmusza do ograniczenia ilości członków w istniejących lub nowo powstających spółdzielniach maszynowych. W związku z tym ustawowe minimum ilości członków zostało w 1955 r. zredukowane z 7 do 4 osób. Najwięcej spółdzielni maszynowych istnieje we Francji w rejonach o przewadze małych i średnich gospodarstw rolnych. Spółdzielnie te obok robót specjalnych i doróżnych coraz częściej przyjmują do wykonania roboty w szczytach oraz prace sprzężajne. Spółdzielnie obejmujące kapitalistyczne przedsiębiorstwa rolne ograniczają się do wykonywania robót specjalnych oraz okolicznościowej pomocy. Utworzenie w ostatnich latach własnego krajowego związku spółdzielni maszynowych poważnie wpłynęło na ich dalsze organizacyjne i finansowe wzmocnienie.

W Holandii wysoki stopień zmechanizowania powodował większą popularność spółek maszynowych. Ruch wokół spółdzielni maszynowych rozpoczął się tam w zasadzie dopiero po II wojnie światowej (w latach 1946—49 powstało 234 spółdzielnie maszynowe). Cechą charakterystyczną maszynowych spółdzielni holenderskich jest brak ustawowego minimum ilości członków. W tej sytuacji spółdzielnie zarówno ilością członków, maszyn jak i zakresem usług prawie nie różnią się od spółek lub związków maszynowych. Specyficzną właściwością tych spółdzielni jest obowiązek działania w oparciu o prawo spółdzielcze, co w sposób dość istotny ogranicza ich samodzielność jak również możliwość korzystania z kredytów i subwencji, co dla odmiany ułatwia i pobudza aktywność usługową.

W Wielkiej Brytanii, gdzie minimum członkowskie wynosi 7 osób, pierwsze spółdzielnie maszynowe zorganizowano dopiero w latach 1939—1945. W roku 1952 British Isles Federation of Agricultural Cooperatives obejmował 348 spółdzielni rolniczych w tym zaś tylko 5 spółdzielni maszynowych.

Ta nieznaczna ilość spółdzielczych form posiadania i użytkowania maszyn wynika z wysokiej mechanizacji licznych dużych farm i z nadmiernego rozproszenia w terenie małych i średnich farm, którym najbardziej odpowiada forma spółdzielcza. Duże odległości pomiędzy gospodarstwami powodują nie-

opłacalność usług spółdzielni maszynowych (zbyt wysokie koszty przejazdów).

W krajach skandynawskich udział spółdzielni w posiadaniu maszyn rolniczych jest niższy od udziału prywatnych przedsiębiorstw zarobkowych.

Formy posiadania maszyn spółdzielczych przez spółdzielnie rolnicze lub rolniczo-handlowe nie zdobyły sobie wśród rolników zachodniej Europy szerzej popularności. Ilość ich w poszczególnych krajach jest nieznaczna. Istotną przyczyną niechęci do tej formy jest jej zbyt duża zależność od instytucji macierzystej w rezultacie czego usługi są niepełne i nieterminowe, a prawa członków bardziej niż w spółdzielniach maszynowych ograniczone. Jedynie w Wielkiej Brytanii przełamano niedomagania organizacyjno-personalne i stworzono warunki sprzyjające umiarkowanemu rozwojowi tej formy posiadania i użytkowania maszyn.

Pierwsze lata pracy spółdzielni maszynowych w spółdzielczych przedsiębiorstwach rolniczych lub rolniczo-handlowych udowodniły, że gospodarza i społeczna przydatność tej formy zależy w decydującej mierze od kierownictwa, od jego organizatorskich i zawodowych umiejętności. Tam gdzie kierownicy spółdzielni lub działów maszynowych prawidłowo planowali usługi i terminowo realizowali pomoc maszynową nastąpiło dalsze wzmocnienie spółdzielczych form posiadania i użytkowania maszyn, przede wszystkim poprzez powiększenie wspólnego parku maszynowego, rozszerzenie zakresu usług i wygospodarowanie zysków.

Prywatne przedsiębiorstwa maszynowe posiadają w krajach zachodniej Europy wieloletnie tradycje. Wywodzą się one z prywatnych przedsiębiorstw omłotowych, które w miarę bogacenia się ich właścicieli rozwinęły się w wielostronne prywatne stacje maszynowe. Z wyjątkiem Francji udział ich w posiadaniu maszyn jest wyższy w pozostałych krajach od udziału form spółdzielczych. Interesujące jest tempo rozwoju prywatnych i spółdzielczych stacji maszynowych w Norwegii. Ilustruje je poniższe zestawienie (tab. 3).

Według obserwatorów zachodnich norweskie spółdzielnie maszynowe koncentrują się w rejonach z przewagą małych i średnich gospodarstw, podczas gdy prywatne przedsiębiorstwa obejmują swoim zasięgiem cały kraj. W perspektywie należy oczekiwać dalszego wzrostu i umocnienia prywatnej formy posiadania maszyn zarówno w postaci

Tabela 3

Rozwój prywatnych i spółdzielczych stacji maszynowych w Norwegii w latach 1947—1955

Ilość stacji maszynowych			Z tego			
rok	na koniec roku	nowoutworzonych w ciągu roku	spółdzielni maszynowych		prywatnych przeds. maszynowych	
			ilość	%	ilość	%
1947	55	—	—	—	55	100%
1948	592	537	139	23,6	453	76,4
1949	1056	464	225	21,4	831	78,6
1950	1474	418	298	20,2	1176	79,8
1951	1789	315	349	19,5	1440	80,5
1952	2013	224	380	18,9	1633	81,1
1953	2206	193	415	18,8	1791	81,2
1954	2382	176	440	18,5	1942	81,5
1955	2513	131	460	18,3	2053	81,7

jednoosobowych przedsiębiorstw jak i jawnych lub utajonych spółek posiadaczy odpowiednich kapitałów. Podobna sytuacja istnieje również i w Szwecji, gdzie z konkurencyjnej walki form jak dotychczas wychodzą zwycięsko prywatne jednoosobowe, spółkowe lub akcyjne stacje maszynowe.

We Francji z 8350 przedsiębiorstw połączonych w związki prywatnych przedsiębiorstw maszynowych znajdowało zatrudnienie dla swoich maszyn w ciągu roku przez okres:

- 2—3 miesięcy — 78% przedsiębiorstw
- 6 „ — 3% „
- 9 „ — 19% „

Powyższe dane dowodzą, że prawie ¼ francuskich prywatnych przedsiębiorstw maszynowych to przedsiębiorstwa uboczne zamożniejszych rolników lub rzemieślników wiejskich, którzy

swoją siłę roboczą i maszyny dostarczają klientom tylko w określonych miesiącach lub dniach po wykonaniu niezbędnych robót we własnym gospodarstwie lub warsztacie.

O rodzajach odpłatnych usług prywatnych przedsiębiorstw maszynowych informują poniższe dane British Agricultural Contractors Association:

Tendencją rozwojową prywatnych przedsiębiorstw maszynowych jest przechodzenie na usługi wielostronne, co wydatnie zmniejsza ryzyko przestoju maszyn i znajduje uznanie u chłopów, niechętnie korzystających z pracy maszynowej kilku przedsiębiorców. Jednakże przechodzenie to napotyka poważne trudności w postaci braku odpowiednich kredytów na powiększenie parku maszynowego. Próby otrzymania przedpłat na warunkach kredytowych

Tabela 4

Specjalizacja prywatnych przedsiębiorstw maszynowych w Anglii

Specjalizacja przedsiębiorstw	ilość	%
Pryw. przedsiębiorstwa omlotowe	100	15
„ „ ochrony roślin	80	
„ „ robót obornikowych	50	
„ „ dla robót polowych i omlotów	1000	63
„ „ wielostronne	350	22
razem:	1580	100%

od użytkowników maszyn w zasadzie zawodzi, ponieważ przeważająca większość farmerów woli zamiast finansować prywatnego przedsiębiorcę raczej nabywać potrzebne maszyny na osobistą własność lub łączyć się w spółki czy też spółdzielnie maszynowe.

Na szczególną uwagę zasługują stowunki istniejące w terenie między prywatnymi przedsiębiorstwami a spółdzielniami maszynowymi. Niewątpliwie na pierwszy plan wysuwa się konkurencja przybierająca w niektórych krajach i rejonach formy ostrej rywalizacji o wpływy i znaczenie. Według opinii zachodnich ekonomistów i organizatorów, niejednokrotnie faworyzujących prywatne formy posiadania i użytkowania maszyn, przyszłość w zakresie usług i pomocy produkcyjnej dla rolnictwa należy jednakże do sprężyscie kierowanych, opartych o potężne zaplecze spółdzielczości kredytowej, wszechstronnych i społecznie postępowych, spółdzielczych form maszynowych. Tej perspektywy nie mogą przesłonić obecne doraźne sukcesy przedsiębiorstw prywatnych uzyskiwane w okresie kiedy młode i słabe spółdzielnie maszynowe szukają właściwych metod działania, fachowych i oddanych kadr, prawidłowego powiązania usług z produkcją w gospodarstwach członków itp.

Stosunkowo szybko przezwyciężenie trudności natury organizacyjnej umożliwiło spółdzielniom francuskim przystąpienie do walki konkurencyjnej z decydującym atutem w postaci proporcjonalnie niższej ceny za usługi tak u członków jak i u klientów obcych. Zwolennicy tak zwanej regulowanej konkurencji usiłują przeciwdziałać zastraszającej się walce poprzez próby określania sfer wpływów poszczególnych form posiadania i użytkowania maszyn (np. Norwegia, Szwecja i częściowo Francja) jak również poprzez organizowanie porozumień o współdziałaniu na określonym terenie (np. Holandia).

Przedsiębiorstwa lub osobowości publiczno-prawne zajmują specjalną pozycję między różnymi formami organizacyjnymi posiadania i użytkowania maszyn. W przeciwieństwie do spółek, związków lub spółdzielni inicjowanych przez chłopów bezpośrednio zainteresowanych w postępie technicznym i organizacyjnym, różne odmiany tej formy były projektowane i realizowane odgórnie w interesie całego rolnictwa niektórych rejonów lub nawet kraju, w określonej sytuacji polityczno-gospodarczej. Państwowe, samorządowe lub państwo-

wo-spółdzielcze przedsiębiorstwa maszynowe rozwinęły się głównie w Anglii i w Austrii.

Trudności okresu wojennego zmusiły rząd angielski do rozszerzenia powierzchni zasiewów przede wszystkim kosztem naturalnych pastwisk. Ponieważ prywatni właściciele nie dysponowali tak środkami finansowymi jak i odpowiednio dużym parkiem maszynowym, do urawy nowych terenów skierowano państwowe maszyny zorganizowane w odpowiednie przedsiębiorstwa przy rejonowych wydziałach rolnictwa.

Po zakończeniu wojny część tych punktów zlikwidowano, pozostałe natomiast dopasowano do zmienionej sytuacji gospodarczej jako stacje maszynowe obsługujące w określonych hrabstwach głównie drobnych i średniorolnych farmerów. Znaczenie tych punktów coraz bardziej zmniejsza się w związku z czym maleje ilość maszyn w państwowym posiadaniu. Począwszy od roku 1952 angielskie państwowe stacje maszynowe koncentrują się na usługach, których z różnych względów nie są w stanie świadczyć spółdzielcze lub prywatne przedsiębiorstwa maszynowe.

Punkty państwowe świadczą usługi poniżej kosztów własnych, co wymaga stałych dotacji ze skarbu państwa.

Państwowo-spółdzielczą formę posiadania i użytkowania maszyn stanowią w Anglii zapoczątkowane w r. 1948 i mocno popierane przez tamtejsze Min. Rolnictwa przedsiębiorstwa zajmujące się suszeniem siana. Są to przedsiębiorstwa wyposażone w odpowiednie maszyny, urządzenia i środki transportowe zakupione za kredyty państwowe, wkłady członkowskie i dotacje. W zależności od wydajności suszarni Ministerstwo określa obowiązkowe minimum członków i masy surowcowej. W roku 1952 było czynnych w Anglii i Walii 52 takich suszarni, z których korzystało ponad 3 tys. farmerów. Jedno zrzeszenie suszarnicze obejmowało od 25 do 92 członków wśród których przeważali właściciele gospodarstw o pow. ponad 40 ha. Inicjatywa zakładania spółdzielczo-państwowych suszarni siana została spowodowana chęcią odciążenia bilansu handlowego państwa przez własne wytwarzanie pasz zasobnych w proteinę. Z państwowej pomocy korzystają zamożni farmerzy ponieważ tylko oni posiadają przepisane minimum łąk w wys. 6 ha. Udział państwa w tej formie posiadania i użytkowania maszyn obliczony jest na 4 lata, po upływie których urządzenia i maszyny przechodzą na pełną własność

członków pokrywających w momencie zakładania $\frac{2}{3}$ wszystkich kosztów.

W Austrii pomoc maszynowa (Kärntner-Landmaschinenhilfe) została utworzona w 1949 r. Zadaniem jej jest świadczenie usług w zakresie transportów oraz różnych robót polowych małym i średnim gospodarstwom alpejskim. W latach 1949—1954 utworzono łącznie 31 samorządowych ośrodków maszynowych wyposażonych w ciągniki (średnio 1 na ośrodek) oraz w te maszyny, których indywidualni chłopcy nie są w stanie zakupić. W roku 1954 każdy z ciągników wypracował średnio w roku 1339 godzin. Środki finansowe są gromadzone z bezwrotnych subwencji rządu prowincjonalnego, z dotacji i zapomóg oraz z umiarkowanych opłat za korzystanie z maszyn.

W Holandii państwowe maszyny i naszedzia używane są do zagospodarowania nowych ziem wydartych morzu. O organizacji i zakresie państwowej własności maszyn w kraju brak bliższych danych.

Jest rzeczą charakterystyczną, że zarówno zwolennicy dalszego rozwoju form spółdzielczych jak i entuzjaści kapitalistycznych przedsiębiorstw maszynowych są zgodni w jednym, a mianowicie w krytyce państwowej lub samorządowej formy posiadania i użytkowania maszyn. Nie ulega wątpliwości, że podstawy negatywnego ustosunkowania się do ingerencji państwa w sprawy usług produkcyjnych są różne. Zwolennicy form spółdzielczych chętnie widzą pomoc państwa lecz wyłącznie w postaci subwencji i dotacji dla związków i spółdzielni maszynowych. Zdaniem stronników przedsiębiorstw prywatnych inicjatywa państwowa w tej dziedzinie jest co najmniej niepotrzebna, ponieważ zmusza prywatne przedsiębiorstwa maszynowe do rewizji pobieranych opłat, podejmowania robót mniej rentownych i szukania odbiorców usług poza granicami określonego rejonu działalności. Wszystko to powoduje wzrost ryzyka przy równoczesnym pomniejszeniu zysku.

W warunkach państw kapitalistycznych tego rodzaju „opinie” zyskują uznanie czynników miarodajnych co następnie znajduje swój konkretny wyraz w zmniejszeniu sieci państwowych punktów maszynowych (Anglia), w ograniczeniu a nawet likwidowaniu subwencji na zakup nowych maszyn (Austria) oraz w kierowaniu państwowej pomocy maszynowej do grupy robót i czynności nieopłacalnych dla przedsiębiorstw prywatnych (Holandia, Anglia i Francja).

POMOC RZĄDOWA DLA ZORGANIZOWANYCH FORM POSIADANIA I UŻYTKOWANIA MASZYN

W rozwoju i umacnianiu różnych zorganizowanych form posiadania i użytkowania maszyn niewątpliwie decydujące znaczenie ma poparcie udzielane przez instancje państwowo-samorządowe, spółdzielcze lub instytucje prywatne (np. banki, koncerty). Poparcie to może przybierać różne postacie, z których najistotniejsze to:

- a) subwencje, dotacje lub zapomogi pieniężne,
- b) kredyty długo- i średnioterminowe,
- c) dotacje rzeczowe w postaci np. maszyn, urządzeń itp.,
- d) stałe lub okresowe ulgi podatkowe,
- e) bezpłatna opieka instruktorska, wskazówki i wytyczne.

Jak już poprzednio wspominaliśmy prawie we wszystkich krajach zachodniej Europy istniejące lub organizowane spółdzielnie maszynowe korzystają ze spółdzielczych kredytów inwestycyjnych, a w określonych wypadkach (Holandia i Francja) z centralnie opracowanych wytycznych i wskazówek oraz z bezpłatnej opieki instruktorskiej. Trudności gospodarcze i inwestycyjne w pierwszych latach powojennych, a w szczególności ograniczenie produkcji i importu maszyn rolniczych przy jednoczesnym zubożeniu podstawowej masy mało- i średniorolnych gospodarstw potrzebującej i żądającej zorganizowanej pomocy, zmuszały poszczególne rządy do podejmowania odpowiednich kroków interwencyjnych. Jednym z nich było przydzielanie nowoczesnych większych maszyn w pierwszej kolejności mniejszym gospodarstwom. Ponieważ gospodarstwa te indywidualnie nie były w stanie pokryć kosztów zakupu, poszczególne rządy z konieczności musiały zainteresować się rozwojem form zespołowego posiadania i użytkowania środków produkcji.

W rachubę wchodziły w zasadzie prawie wyłącznie przedsiębiorstwa posiadające osobowość prawną czyli większe związki i spółdzielnie maszynowe.

Rozmiary i zakres państwowego poparcia dla spółdzielni maszynowych ilustruje przykład **Holandii**. W okresie 1946—1949 holenderskie spółdzielnie maszynowe były specjalnie uprzywilejowane w przydziałach maszyn rolniczych. Dodatkowo państwo zapewniało kredyt inwestycyjny w odpowiednim procencie ceny zakupu. Wysokość kredytu była

ściśle uzależniona od wielkości gospodarstw chłopskich i była ustalana według wzoru:

$$A = \frac{b \times 50 + c \times 25 + d \times 15}{a}$$

gdzie a oznacza łączną pow. użytków wszystkich gospodarstw członkowskich

b oznacza łączną pow. użytków gosp. członkowskich do 6 ha

c oznacza łączną pow. użytków gosp. członkowskich od 6 do 10 ha

d oznacza łączną pow. użytków gosp. członkowskich od 10 do 15 ha

A oznacza sumę kredytu w % wartości nowych maszyn.

Najwyższy kredyt, który w okresie późniejszym często bywał umarzany, otrzymywały spółdzielnie grupujące gospodarstwa poniżej 6 ha. Kredyt — subwencja w wypadku spółdzielni grupujących mniejsze gospodarstwa wynosił 50% ceny maszyn. Gospodarstwa ponad 15 ha nie były objęte akcją pomocy i obniżały sumę przydzielanych spółdzielniom kredytów-zasiłków. W roku 1950 optimum kredytowo-zasiłkowe zmniejszono do 35% stosując mnożniki 20, 10 i 5. Przy klasyfikowaniu gospodarstw do zasiłków specjalnych uprzywilejowano obiekty z dużą ilością trwałych użytków zielonych obostrzając równocześnie kryteria kredytowania gospodarstw warzywniczo-sadowniczych. Pomoc kredytowa nie wchodziła w rachubę w spółdzielniach, których kapitał przekraczał kwotę 300 florenów na 1 hektar pow. obsianej. Jednocześnie z pomocą dla spółdzielni maszynowych w Holandii uruchomiono tak zwany „fundusz obywatelski”, z którego udzielano pożyczek na prywatne inwestycje maszynowe w gospodarstwach małych i średniorolnych chłopów. Inną formą pomocy państwa dla niezamożnych chłopów było poręczanie 50% kredytów zaciąganych w bankach na zakup nowoczesnych maszyn. Spółdzielnie maszynowe w zasadzie nie korzystały z ulg podatkowych. Wyjątek stanowiły jedynie małe spółdzielnie o kapitale zakładowym do 25 tysięcy florenów, które miały okresowe zniżki w podatkach i świadczeniach. Istotnym poparciem dla form spółdzielczych było państwowe poradnictwo fachowe w gospodarstwach spółdzielczych.

Spółki maszynowe i prywatne przedsiębiorstwa zarobkujące maszynami nie

były w Holandii objęte akcją pomocy państwowej co wpłynęło na osłabienie tempa rozwoju tych form szczególnie po 1950 roku.

W Norwegii w roku 1946 wydano specjalną ustawę regulującą sprawy kredytów i zasiłków. Dla powiększenia mechanizacji szczególnie w drobnych gospodarstwach chłopskich uruchomiono w rolniczych kasach kredytowych odpowiednią pulę kredytu, z którego na równych prawach (do 70% wartości nowych maszyn) mogły korzystać zarówno spółdzielnie jak i prywatne stacje maszynowe. Powyższy kredyt był oprocentowany w wys. 3,5% a spłaty rozkładano na 7½ lat. Podstawowym warunkiem otrzymania pożyczki na inwestycje maszynowe był obowiązek posiadania stałego określonego arealu, na którym zgodnie ze statutem lub umowami (w wypadku przedsiębiorstw prywatnych) pracowały maszyny spółdzielcze lub prywatnego przedsiębiorcy. Rzadko w praktyce spotykaną formą wsparcia spółdzielni maszynowych były dodatkowe zapomogi wypłacane przez kasy rolnicze w wys. do 30% wartości maszyn na wniosek lokalnych związków chłopskich.

W Szwecji zorganizowane formy posiadania maszyn są popierane przez państwo przy pomocy kredytów, zasiłków i poradnictwa fachowego bez specjalnego wyróżnienia którejkolwiek z form. Górna granica dostępnych kredytów wynosi 80% wartości nowych maszyn przy 4% stopie procentowej i 8-letnim terminie spłaty. W wypadkach, gdy zorganizowane maszyny obsługują przede wszystkim gospodarstwa do 15 ha, istnieje możliwość umorzenia 2 ostatnich rat czyli 25% kredytu.

W Austrii po roku 1945 objęto pomocą państwową i samorządową wszystkie formy posiadania maszyn z wyjątkiem przedsiębiorstw prywatnych. Zarówno spółki jak i spółdzielnie maszynowe korzystają z kredytów z 2,75 oprocentowaniem oraz z bezzwrotnych zasiłków wypłacanych przez prowincjonalne izby rolnicze. Zasiłki te są udzielane warunkowo, a udzielające je izby rolnicze mają prawo kontrolowania działalności spółek oraz celowości wykorzystania kredytów i zapomóg. W wypadku samowolnego rozwiązania się spółki maszynowej członkowie jej obwiązani są zwrócić otrzymane zasiłki.

We Francji pomoc państwowa kształtowała się podobnie jak w Holandii, z tym że rozmiary jej były mniejsze. Podstawowym źródłem pożyczek dla francuskich spółdzielni maszynowych

były kredyty rolniczych związków spółdzielczych.

Oceniając ogólnie pomoc rządów niektórych krajów zachodnio-europejskich dla zorganizowanych form posiadania i użytkowania maszyn rolniczych można wyodrębnić dwa charakterystyczne okresy, a mianowicie okres powojenny (od 1949 r. włącznie) i okres normalizacji stosunków kapitalistycznych w rolnictwie (po 1950). W okresie powojennym głównie pod naciskiem mas małorolnych chłopów, organizacje rolnicze i społeczne wystąpiły do rządów z żądaniami uruchomienia zorganizowanej pomocy dla pozbawionych własnych funduszy oraz możliwości kredytowych drobnych gospodarstw. Żądania te zostały poparte przez uczestniczące w rządach partie komunistyczne i robotnicze. Mniej lub więcej aktywna ich realizacja

spowodowała stosunkowo poważny wzrost ilościowy spółek, zrzeszeń, związków i spółdzielni maszynowych, które jednakże nie uchroniły przed coraz bardziej wzrastającymi wpływami zamożnych chłopów.

Począwszy od 1950 r. pomoc państwowa dla spółdzielczych form posiadania maszyn jest coraz bardziej ograniczana i redukowana. Państwo jest coraz mniej zainteresowane w rozwoju i umacnianiu spółdzielni maszynowych i likwiduje przywileje z poprzedniego okresu.

W rezultacie ilościowy wzrost spółdzielczych form poważnie słabnie, a część mniej zwartych organizacyjnie i pozbawionych zaplecza finansowego zrzeszeń i spółdzielni rozwiązuje się.

Michał Kosieradzki